

Pavel Koblasa

České stopy v Banátu

Vzhledem k evropské rozmanitosti se prakticky v každé zemi nacházejí nějaké národnostní menšiny. Tu početnější, jinde nevelké, ale zpravidla s několikasetletou tradicí. I u Čechů nalezneme historická menšinová osídlení hned v několika státech Evropy. V současnosti české menšiny žijí především v Rumunsku, Srbsku a na Ukrajině. Dříve bychom je také našli třeba v Bulharsku nebo Bosně, kde se však jednalo především o úředníky státní správy. V rámci výše uvedených zemí, tj. Rumunska, Srbska a Ukrajiny, tvoří silnou národnostní skupinu jako třeba Maďaři v Rumunsku, na Slovensku či v Srbsku, Rusové na Ukrajině, v Estonsku a Lotyšsku, Turci v Bulharsku, Albánci v Makedonii, Poláci na Litvě nebo třeba Švédové ve Finsku. To je pochopitelně nesrovnatelné. Přesto se v případě Čechů jedná o životaschopné komunity, které si zachovaly svůj jazyk, kulturu, víru a zvyky.

V tomto příspěvku se zaměříme na historii českého osídlení na území Banátu, především na teritoriu, jež dnes patří k Rumunsku. Banát (maďarsky Bánát či Bánság, rumunsky, srbsky a německy Banat) byl až do poloviny 16. století součástí Uherského království, dokud ho neovládli Turci. Během osmanské nadvlády zůstávalo území prakticky vylidněno. Po několika porážkách osmanských vojsk, kterých docílil výjimečný císařský vojevůdce, princ Evžen Savojský, se po podepsání míru v Požarevaci 21. července 1718 oficiálně Banát spolu se západním Valašskem, severním Srbskem a severní Bosnou stal součástí habsburské říše. S novými poměry souvisejí i snahy o dosídlení a kultivaci liduprázdné krajiny. Zatímco o část Valašska, Srbska i Bosny zase Habsburkové brzy přišli, Banát už zůstal v rámci podunajské monarchie. Za vlády Karla VI. a Marie Terezie byla zahájena soustavná kolonizace Banátu. Centrem oblasti se stal obnovený Temesvár (Temeschwar, Timișoara), výstavní město a vojenská pevnost zároveň. Noví usadlíci zprvu přicházeli především z jižních států Svaté říše římské národa německého. Kromě Němců se pak jednalo hlavně o Srby, Maďary, Slováky, Bulhary, ale také Italy a Španěly. Během prvních čtyřiceti let (1720-1760) založili cizí kolonizátoři například tato místa – roku 1720 Versec (Vršac), 1720 Pancsova (Pančevo), 1721 Németszentpéter (Șânpetru German), 1722 Nagybecskerek (Zrenjanin), 1722 Zádorlak (Zădăreni), 1722 Újbesenyő (Dudeștii Noi), 1722 Detta (Deta), 1722 Merczyfalva (Carani), 1722 Temesgyarmat (Giarmata), 1722 Győröd (Ghiroda), 1723 Fehértemplom (Bela Crkva), 1724 Csák (Ciacova), 1726 Kricsó (Criciova), 1728 Óbesenyő (Dudeștii Vechi), 1728 Újpecs (Peciu Nou), 1728 Temeskutas (Gudurica), 1728 Hidasliget (Pișchia), 1729 Facsád (Făget), 1740 Mehádia (Mehadia), 1741 Dognácska (Dognecea), 1743 Vinga (Vinga), 1743 Szőreg, 1748 Boksánbánya (Bocșa), 1750 Szászkabánya (Sasca Montană), 1752 Perlasz (Perlez).¹ Oblast Banátu spadala od počátku pod vojenské velení. V roce 1742 se zde na části teritoria vytvořila tzv. Banátská vojenská hranice (německy Banater Militärgrenze, maďarsky A bánási határőrvidék, srbsky Banatska vojna krajina, rumunsky Granița militară bănățeană). Obdobné vojenské správní jednotky, jež nepříslušely k jednotlivým korunním zemím, existovaly na území Chorvatska, Slavonie a Sedmihradska. Tyto celky byly řízeny c. k. dvorskou válečnou radou ve Vídni a sloužily proti případnému útoku Turků.

Od roku 1764 se začalo pro vznikající regimenty verbovat vojáky (vysloužilce) v invalidovnách ve Vídni, Pešti, Praze a Ptuji.² Banátská vojenská hranice byla od roku 1779 rozdělena na dvě teritoria podléhající dvěma c. k. pěším plukům, a sice c. k. německo-banátskému hraničářskému pluku (K. k. Deutsch-Banater Grenzregiment Nr. 12) a c. k. valašsko-ilyrskému hraničářskému pluku (K. k. Walachisch-Illyrisches Grenzregiment Nr. 13). K nejvýznamnějším místům Banátské vojenské hranice patřily Pancsova (Pančevo), Fehértemplom (Bela Crkva), Titel, Zsabya (Žabalj), Alibunár (Alibunar), Kevevára (Kovin) a Karánsebes (Caransebeș). C. k. valašsko-ilyrský pluk se v roce 1845 změnil na c. k. rumunsko-banátský pluk se sídlem v Karánsebesi. V teritoriu západně od Karánsebesi působil v letech 1845-1873 c. k. ilyrsko-banátský hraničářský pluk se sídlem ve Fehértemplomu (K. k. Illyrisch-Banater Grenzregiment Nr. 14). Dne 9. června 1872 rozhodl císař o zrušení Banátské vojenské hranice, což následně řešil uherský zákon číslo 27/1873. XIII. a XIV. hraničářský pluk byly zrušeny v listopadu 1872 a jejich doplňovací okrsky byly převedeny k plukům číslo 29, 43 a 61. Území nyní již bývalé Banátské vojenské hranice bylo připojeno k existujícím župám Torontál, Temes a Krassó-Szörény.

O banátských Čechích jako trvalých osídlencích při Dunaji se poprvé soustavněji mluví v souvislosti s osídlením Újmoldovy (Moldova Nouá), původně známé pod jménem Bosnyák, po roce 1778. Erární správa zde rozběhla těžbu v několika dolech. K jejich zásadnímu poškození došlo během války s Turky v letech 1735-1739. Po tomto konfliktu sem přišli především Rumuni, Bulhaři, Řekové a Cikáni, posléze se objevili první Němci s těžařskými zkušenostmi. Slibný rozvoj důlní činnosti zastavila další rakousko-turecká válka probíhající mezi lety 1787-1791. Část německých kolonistů se usadila v okolí, Rumuni přehli do Srbska. Doly se znovu otevřely až v roce 1805, kdy zde začal fungovat báňský úřad, v jehož čele stanul Wenzel Berner.³ Okolní hornaté teritorium zůstávalo stále neosídleno. O existenci českých vesnic v kopcích nad Dunajem se dozvídáme až ve dvacátých letech 19. věku. Systematický příliv českých kolonistů souvisí s pronájmem zdejších lesů dřevařskému podnikateli Györgyovi Magyarlimu původem z Oravicabányi (Oravița). Magyarli hledal, pochopitelně ve spolupráci s rakouskými úřady, nové zaměstnance (usedlíky) v Čechách, především na Plzeňsku, Klatovsku, Berounsku a Čáslavsku. Slíbil jim slušné výdědky, deputátní požitky, levné dříví na stavby obydlí a dvě jitra vlastního pozemku. První čeští obyvatelé se do Banátu dostali z Vídně po Dunaji v letech 1823-1825. Tak vznikly osady Svatá Alžběta (Elisabethafeld) a Svatá Helena (Sankt-Helena).

¹ Desideriu GECSE, *Historie českých komunit v Rumunsku*, Praha 2013.

² Michal PAVLÁSEK, *Exkurs do historie Banátské vojenské hranice s přihlédnutím k vzniku českých enkláv na jejím území*. Slovanský přehled, roč. 96, 2010, č. 3-4.

³ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Moldova Nouă, *Historia Domus Parochiae Romano Catholicae Neo Moldovaensis*.

Jako datum vzniku se u obou osad uvádí rok 1824. Tehdy se zde usadilo 65 rodin, tj. 328 osob.⁴ Magyarli roku 1826 zmizel a nové obyvatelstvo muselo z důvodu holého přežití požádat o pomoc vojenskou správu. Někteří přehli do centrálních Uher anebo do Srbska. C. k. valašsko-ilyrský hraničářský pluk následně zorganizoval mezi lety 1826-1830 další kolonizaci z Čech se slibem řady výhod. Nově příchozí založili vzdálenější vesnice s německými názvy Weitzenried (Gerník), Schnellersruhe (Bígr), Ravenska (Rovensko), Eibenthal, Frauenwiese, Neuschuppanek (Nagyzsúpány), Schönthal, Schumitz (Šumice), Weidenthal (Temesfő, Brebu Nou), Wolfsberg (Szörényordas, Gărăna), Wolfswiese (zanikla roku 1833)⁵ a Lindenfeld (Karánberek). Poslední čtyři jmenované osídlili čeští Němci. Gerník vznikl roku 1827, kdy sem přišlo 77 rodin, tj. 317 osob, Bígr ve stejném roce, kdy se tu usadilo 63 rodin, tj. 244 osob. Svatá Alžběta a Svatá Helena podléhaly setnině číslo 11 v Pozsgási (Pojejena), Gerník a Bígr setnině číslo 12 v Berzászce. Šumice patřila pod rotu v Petneku (Petnic), Eibenthal pod Orsovu (Orșova) a Rovensko k Dalbosfalvě (Dalboșet).⁶ Na vzdálenějším Rovensku se usadilo šedesát rodin. Zdejší obyvatelstvo pocházelo téměř výlučně z Berounského kraje, konkrétně z Hořovic, Berouna, Zbiroha či Lochovic.⁷

V roce 1837 zanikla Frauenwiese, odkud lidé odešli do nově založené Újasszonyrét (Ogradena Nouă, Újogradena). V tomtéž roce zmizela ves Schönthal, neboť zdejší obyvatelé přesídlili do úrodnějších oblastí, kde založili Ablian, pozdější Češko Selo (Csehfalva). Roku 1845 zanikla též Svatá Alžběta, údajně pro nedostatek vody. Lidé se přesunuli do Svaté Heleny.⁸ V oblasti se prolínala řada kulturních a jazykových vlivů, jichž nezůstali ušetřeni ani banátští Češi. To dokresluje i pomístní názvy v jinak ryze českém Eibenthalu, kde se mísí čeština, rumunština a maďarština. Setkáme se s pojmenováním Eibenthal falu, Filipova csoka, Lomor, Dilma, Kosesniste, Balta mare és mik, Stubej, Gimpulung, Pripor, Utriscse, Goli breg, Male martinestelor, Setiste, Katramács, Krusalica, Lubotina, Valia Tiszovicza.⁹

Jak už bylo výše uvedeno, před polovinou devatenáctého století se uskutečnila změna ve vojenské správě. V roce 1838 se od okrsku c. k. valašsko-ilyrského hraničářského pluku oddělily Češko Selo (tehdy Ablian), Kruščica (Körtéd) a Svatá Helena. Od téhož okrsku odpadly v roce 1845 ještě Gerník a Bígr. Všechny tyto vesnice nadále spadaly pod pravomoc c. k. ilyrsko-banátského hraničářského pluku číslo 14. K území spravovanému c. k. rumunsko-banátským hraničářským plukem číslo 13 přináležely Rovensko, Šumice, Eibenthal, Újogradena, Weidenthal, Wolfsberg, Lindenfeld, Ószagyva (německy Alt-Sadowa, rumunsky Sadowa Veche) a Nagyzsúpány.¹⁰ Přirozeným centrem teritoria osídleného Čechy se v roce 1847 stal Gerník coby sídlo nové farnosti, která se oddělila od Újmoldovy. K ní zprvu patřily jen Gerník, Rovensko a Bígr, roku 1850 přibýly Berzászka, Drankó (Drencova), Alsólupkó (Liubcova), Felsőlupkó (Gornea), Szikesfalu (Sichevița), Svatá Helena¹¹. Prvním farářem se stal Franz Unzeitig, který se narodil roku 1808 v České Třebové. XIV. hraničářský pluk mu vyplácel roční služné 400 zlatých konvenční měny, k tomu dostával za přífařené osady ještě 175 zlatých.¹² Farář z počátku musel obývat zchátralý obecní dům, kde sloužil i bohoslužby. Kromě toho se tu i vyučovalo. C. k. zemské vojenské vrchní velitelství v Temesváru povolilo zvláštními reskripty z let 1852 a 1856 stavbu nového kostela v Gerníku. O nové faře se jednalo celý rok 1857, ačkoliv jí slíbila postavit c. k. dvorská válečná rada ve Vídni už v srpnu 1846. Nakonec vojenská správa přislíbila dotaci na stavbu, která měla podle plánu přijít na 8.212 zlatých 11 krejcarů konvenční měny.¹³ Nového svatostánku se Gerničtí dočkali v roce 1856, kdy byl 17. října zasvěcen svatému Janu Nepomuckému.¹⁴ S finanční pomocí vojenského eráru byly postaveny také prosté kaple ve Svaté Heleně (1851), Rovensku (1863) či Bígru (1878).¹⁵ V padesátých letech 19. století prodal vojenský erár většinu dolů při Dunaji, kde nacházelo obživu také české obyvatelstvo, firmě Priv. Oesterreichische Eisenbahn-Gesellschaft.¹⁶ V těžce době žilo v Gerníku 598 lidí, na Rovensku 224, v Bígru 210 a na Svaté Heleně 179 obyvatel.¹⁷ V Eibenthalu stálo 64 domů a žilo 393 obyvatel, kteří obdělávali 255 hektarů půdy. Chovali 9 koní, 181 krav a 144 prasat.¹⁸

Po zániku Banátské vojenské hranice a rozpuštění příslušných hraničářských pluků byly všechny české vesnice začleněny do správního systému Uher. Jejich katastrální území se stala součástí župy Krassó-Szörény se sídlem v Lugosi (Lugos, Lugo). Nižší správní jednotkou byly v Zalitavsku, podobně jako v Předlitavsku, okresy. Rovensko a Šumice připadly k okresu Bozovics (Bozovici), Eibenthal se dostal k okresu Orsova (Orșova). Ostatní vsi, tj. Bígr, Svatá Helena a Gerník příslušely od té doby k okresu Moldova (též Újmoldova, Moldova Nouă).

⁴ Direcția Județeană Timiș ale Arhivelor Naționale, Comandamentul general Banățean, Rapoarte și tabele statistice privind localitățile colonizate în granița militară, 1858.

⁵ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Gedenk-Buch der Pfarre Waitzenried.

⁶ Ad pozn. 4.

⁷ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Seelen-Stand der Gemeinde Ravenska, 1850.

⁸ R. URBAN, *Čechoslováci v Rumunsku*, Bukurešť 1930.

⁹ Direcția Județeană Mehedinți a Arhivelor Naționale, Eibenthal falu Magyarországi Szörény megyében (harta), 1873.

¹⁰ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Gedenk-Buch der Pfarre Waitzenried.

¹¹ Svatá Helena příslušela do roku 1850 k Újmoldově. U gemnické farnosti setrvala do roku 1898, kdy se vrátila k Újmoldově. Výjimkou bylo období let 1930-1940, kdy byla nakrátko opět součástí farnosti Gerník.

¹² Přehled gemnických farářů do zániku historických Uher: 1851-1873 Franz Konstantin Unzeitig, 1873-1897 Bertrand Špaček, 1897 János Rákosi, 1897-1902 Augustin Smetana, 1902-1903 Matej Tomašič, 1903-1909 János Telbisz, 1909-1917 Josef Kornauth, 1917-1927 János Farkas.

¹³ Direcția Județeană Timiș ale Arhivelor Naționale, Comandamentul general Banățean, Rapoarte și corespondență privind autorizarea construirii unei biserici romano catolice în comuna Gârnice, 1857.

¹⁴ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Inventariul der Kirche und Pfarre zu Waitzenried, 1861.

¹⁵ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Inventariul der zur Pfarrkirche Weizenried eingepfarrten Filialen, 1897.

¹⁶ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Moldova Nouă, Historia Domus Parochiae Romano Catholicae Neo Moldovansis.

¹⁷ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Gârnice, Status Animarum Parochiae Waitzenriedensi, 1857.

¹⁸ Direcția Județeană Caraș-Severin ale Arhivelor Naționale, Regimentul de graniță româno-bănățean nr. 13 Caransebeș, Summarisches-Conscriptions- und Grundbuchs-Extract, 1854.

Přehledy narozených dětí katolického vyznání ve vybraných osadách k roku 1880

Bígr¹⁹

Antonín Roh (č. p. 16), Terezie Kafková (19), Alois Mleziva (62), Žofie Škorníčková (20), Václav Mareš (5), František Mleziva (62), Tomáš Hána (10), Anna Škorníčková (20), František Pelnár (25), Žofie Picková (55), Antonín Mleziva (62)

Eibenthal²⁰

Aloisie Löwová (č. p. 93), Veronika Karnošová (81), Anna Beznosková (30), Veronika Pospíšilová (23), František Löw (25), František Urban (5), Anna Löwová (1), Marie a Barbora Kárová (31), Josef Kaftan (32), Anna Čiperová (11), August Löw (92), Anna Wolterová (35), Hermína Albrechtová (63), Anna Pospíšilová (50), Anna Hájková (51), Marie Löwová (29), Ignác Trousil (65), Marie Fischerová (bez čísla), Anna Jagerová (61), Marie Černá (37), Emilie Kocmanová (14), Matěj Doskočil (9)

Gerník²¹

Jan Nejedlý (č. p. 1), František Wunsch (23), Marie Němečková (20), Žofie Merhautová (110), František Glaser (72), Marie Veverková (10), Kateřina Karbanová (97), Anna Rottová (bez čísla), Karel Glaser (72), Josefa Uzlová (65), Barbora Nedvěďová (36), Marie Stehlíková (106), František Maštalíř (40), Josef Němeček (20), Žofie Šrámková (98), Tomáš Mizera (89), František Glaser (72), Anna Řeháková (58), Karel Mizera (89), Marie Glaserová (111), František Frič (70), Jan Marianus (94), Václav Schweiner (83), Marie Stěnkovská (86), František Stehlík (14), Josefa Mašková (17), Václav Vrba (26), Jan Mašek (3), František Bouda (71), Anna Kubíčková (2), Kateřina Králíková (bez čísla), Josef Karban (75), Josef Maštalíř (40), Karel Wunsch (23), Jan Stehlík (56), Anna Nedvěďová (47), František Seidel (19), Katřina Křepelková (44), Václav Křepelka (44), Marie Boudová (87), Václav Ziesler (81), Jan Stehlík (106), Karel a Marie Kohoutovi (30), Marie Chmelřiová (24), Václav Havlík (29), Václav Novotný (54), Josef Petřík (15), Václav Bláha (12), Marie Matyášová (31), Anna Mašková (51), Václav Veverka (10), Matěj Křepelka (44), František Rott (5), Josef Svoboda (13), Emanuel Nedvěď (47)

Rovensko²²

František Palát (č. p. 27), Marie Kotvová (34), Terezie Vokáčová (49), František Kučera (4), František Mudra (56), František Lhoták (8), Terezie Sládková (55), Anna Rubášová (12), Václav Mojžíš (61), Petr Mojžíš (39), Marie Žáková (2), Kateřina Žáková (57), František Pražák (65), Barbora Palátová (33), Vincenc Fischer (1)

Svatá Helena²³

Adolf Seidl (č. p. 58), Antonín Sauer (71), Matěj Eliáš (27), Barbora Karbanová (19), Anna Mocková (36), Alois Mocek (36), Josef Karban (84), Marie Plachá (59), Václav Mocek (36), Anna Eliášová (89), Adolf Hrdý (75), František Klepáček (7), Alois Eliáš (6)

Svatá Helena s kostelem. Foto Ondřej Chvojka.

¹⁹ Direcția Județeană Caraș-Severin ale Arhivelor Naționale, Matricula Baptisatorum Ecclesiae Weitzenried, 1874-1892.

²⁰ Direcția Județeană Mehedinți a Arhivelor Naționale, Matricula Baptisatorum Ecclesiae R. C. Eibenthal, 1879-1885.

²¹ Direcția Județeană Caraș-Severin ale Arhivelor Naționale, Matricula Baptisatorum Ecclesiae Weitzenried, 1874-1892.

²² Direcția Județeană Caraș-Severin ale Arhivelor Naționale, Matricula Baptisatorum filialis Ecclesiae Ravenszka pro anno 1880.

²³ Direcția Județeană Caraș-Severin ale Arhivelor Naționale, Matricula Baptisatorum filialis Ecclesiae St. Helena pro anno 1880.

Pro snazší orientaci byla demografická situace a další nezbytné údaje z přelomu 19. a 20. století vloženy do tabulky.

Maďarský název	Ostatní názvy	Výměra katastru (ha)	Počet domů (1890)	Počet obyvatel (1890) ²⁴	Počet domů (1910)	Počet obyvatel (1910) ²⁵
Almásróna	Ravensca, Ravenszka, Rovensko	2.476	68	418	81	355
Bigér	Bigăr, Schnellerruhe, Bígr	4.053	44	282	70	373
Cseherdős	Șumița, Sumicza, Șumice	661	59	314	94	427
Dunaszentilona	Sfânta Elena, Szentheléna, Svátá Helena	1.453	135	757	177	814
Szörénybúzás	Gârnic, Gîrnic, Weitzenried, Gerník	2.337	111	1.029	207	1.048
Tiszafa	Eibenthal, Eibentál	2.815	99	597	144	848

Češi žili začátkem 20. století ve větší míře ještě také například ve vsích Berszászka (Berzasca, Berzászka) anebo Újasszonyrét (Ogradena Nouă, Újogradena), avšak zde nepředstavovali převažující etnikum. Ničivý válečný konflikt, který vypukl v červenci 1914, zasáhl i zdejší oblast. Nejenže museli muži narukovat na frontu, v Banátu se rovněž přímo bojovalo. V letech 1914-1915 bojovaly rakouské oddíly se Srby,²⁶ roku 1916 pak s Rumuny. V listopadu 1918 vypukla revoluce v Újmoldově, kde byly vyrabovány obecní úřad, okresní soud, četnická kasárna, vinné sklepy a dvacet soukromých domů. Téhož měsíce dorazily srbské oddíly, neboť nově vzniklé Království S. H. S. požadovalo pro sebe celý uherský Banát. V srpnu 1919 vystřídali Srby Rumuni, jejichž vláda nárokovala větší část Banátu pro svou zemi.²⁷

Po ukončení první světové války a následném podepsání trianonské mírové smlouvy (1920) zanikly velké Uhry. Z celkové rozlohy 325.411 km² zbylo pro zmenšené Uherské (Maďarské) království 93.073 km². Nejvíce z Uher, celkem 103.093 km², získalo Rumunsko, o zbytek se podělily Království S. H. S., pozdější Jugoslávie, a nově vzniklé Československo. Přes jedno procento uherského státního území obdrželo z vůle evropských velmocí ještě Rakousko. Došlo i k rozdělení Banátu. Menší západní část se dostala pod srbskou správu, větší východní si připojilo Rumunsko. Většina českých vesnic se tedy ocitla na rumunské straně hranice. V Srbsku patří k nejvýznamnějším místům, kde žijí doposud Češi, Bela Crkva (Fehértemplom), Češko Selo (Csehfalva), Gaj (Gálya), Veliko Središte (Nagyszerez) a Kruščica (Körtéd).

Výzkum archivních materiálů, díky nimž mohl vzniknout tento článek, umožnil v listopadu 2009 Národní archiv. Bádání v rumunských archivech se uskutečnilo ve spolupráci s Milanem Vojáčkem, tehdejším vedoucím II. oddělení Národního archivu.

Celkové pohledy na osady. Vlevo Svátá Helena, vpravo Gerník. Foto Ondřej Chvojka.

²⁴ *A Magyar Korona Országainak Helységnévtára*, Budapest 1892.

²⁵ *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1913*, Budapest 1913.

²⁶ Nejednalo se o první srbský vpád v dějinách. Srbsští vojáci přepadli Banát již dne 22. srpna 1848, kdy v Újmoldově podle farní kroniky vypálili kostel, faru, školu, osm erárních budov, 23 dílen a 170 domů.

²⁷ Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara, Parohie Moldova Nouă, *Historia Domus Parochiae Romano Catholicae Neo Moldovaensis*.